

tetikus nyelvvel, s innen van az, hogy nagyon sok versében a szerzőnek erőltetettek, sőt zavarosak a képei, túlhajszoltak a stílus eszközei („magasztallak téged / lyukacsos szívemmel, / mely – ha eszembe jutsz – / újra görcsbe szorul, / akár a friss vértől iszapos szivacs, / ha marokra fogja / kerub-pedellusod”).

Pedig a szerző legszebb versrészleteiben tud atmoszférát, nyelvi környezetet teremteni mondanivalójához, akár az ószövetségi archaikus kifejezésmódot, akár a szürrealista látomást, akár a példabeszéd vagy prófécia didaktikus hangnemét alkalmazza. Hajlékonyan tud hangnemet váltani, amikor a szakrális megszólításból profán tartalmat vezet le (*Glória*), egyes finoman kidolgozott képei pedig olyanok, mint a kora reneszánsz lassan éledő ikonjai („Ragyogott az Úrnő ezüstös sugárban, / holdnak tallérjai szikráztak a vállán, / halvány rózsák fedték, / csillámló pikkelyek, / fehér szépség fénylett azúros felhőkben, / vibráló titokkal az ősi kegyelem” – *Liturgia verbi*).

A *Szerelmes mise* valódi műgonddal és nagyobb feyelemmel értékes kötete lehetett volna költészetünknek. Kísérletként azonban még így is érdekes és fontos kötet, mert olyan területre lép, olyan anyagot és műfajokat választ, amelyek irodalmunk számára jórészt ismeretlenek, jelentős művek talán nem is igény születtek bennük.

HÁSZ-FEHÉR Katalin

TÁRT KAPUKKAL

Újhold-Évkönyv. 1986/1–1989/1. (Szerk.: Lengyel Balázs, Lakatos István, Nemes Nagy Ágnes) Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986–1989

Az *Újhold* című folyóirat – negyedévenként megjelenő füzetek formájában – 1946-ban indult meg. Az akkori-mai szerkesztő által írott beköszöntő címe, *Babits után* a lap körül tömörülő fiatalok közös kiindulását s programját jelezte. A Babits képviselte művészi teljességigényt tűzték zászlajukra, az európai tradíció egyetemességéhez kívántak visszatérni. A művek esztétikai-gondolati értékét állították előtérbe az ideológiával szemben. A művészet autonómiájában hittek, de abban is, hogy „az író, ha igazi, akkor teszi a legtöbbet, ha ír” – mondja ma Lengyel Balázs. Am az irodalmi fórum alig két évig működhetett. A *Magyarokkal*, a *Valósággal*, Kassák *Kortársával* s más orgánumokkal egyetemben megszüntették. Az olvasás 1953 körül indult meg. Az újholdasok fokozatosan elfoglalhatták az őket megillető helyüket a magyar irodalmi életben. Vállalkozásukat is rehabilitálták. (Köztudott, hogy Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs az 1950-es, 1960-as évek fordulóján feledhetetlen szívéllyességgel és ügybuzgalommal fogadta otthonába a modernebb hangvétellel kísérletező pályakezdőket, akik akkor még mindenütt zárt ajtókra találtak.)

A Magvető Kiadónál 1986 könyvhetére évkönyv formájában feleledt az *Újhold*, Lengyel Balázs szerkesztésében, Lakatos István és Nemes Nagy Ágnes gondozásában. Ezen impozáns külsejű, testes kötet a magyar irodalom szervezőjének jelzi. Noha az általa dokumentált hiány fölmérhetetlen és jóvátehető. Lényeges kérdés, hogy folytat-

ható-e négy évtized elmúltával az, ami akkor formálódni kezdődött, s hogy milyen feladatot lát el ezen vállalkozás a jelenkori magyar szellemi életben.

Az elsőre Lengyel Balázs sem tud mással választ adni, mint egyidejű igennel s nemmel, azonosság, megőrzés s átminősülés egybecsúszásáról beszélve. „Az olvasót (...) figyelmeztetnünk kell, hogy ha egykori énünkkel, fiatalon hirdetett eszményeinkkel találkozik is itt, más a lépcsőfok, amelyen állunk. Egyrészt saját munkánk, életünk, magatartásunk által határozottabb, világosan megépített, másrészt reméljük, hogy többet, többfelé látunk róla, új vagy más törekvések elfogadására nyitottabban.” Lengyel Balázs és segítői ugyanezért vették magukra a szerkesztést, amiért hajdan, „egy látomásért, hogy milyen legyen a szellemi élet s benne elsősorban az irodalom”. Valamikori önmagukból azt mentették át, amit megóvtak, amit megóvhattak napjainkra: a minőségelvet, az értékek feltétel nélküli tisztelétét. A magasra állított esztétikai, szakmai mérce s a jóféle elvárás ösztönző, termékenyítő erejű. Az *Újhold* erőteljes lépés a *Nyugat* fémjelzte folyóiratkultúra irányába.

Szemhatára közép-kelet-európai. Tanítása szerint: „a sokat emlegetett európaiság nem odakint, a másban van (mert akkor pillanatok alatt idegen lesz), hanem bennünk, itt belül; hogy kultúrából részesülni igazán hozzátétel útján lehetséges; hogy a hely, szellem nem lehet szellemellenes, semmikor, senki és senkik által, semmilyen körülmények között” (Balassa Péter: *Mi tanulható Az Újholdtól?* In: *A Lap*). Ezt jelzi például Hanák Péter *A kert és a műhely* című tanulmánykötetének részlete (86/1). A kultúrtörténeti összehasonlítás a századforduló Bécsének és Budapestjének válságtüneteit értelmezi a két társadalmi struktúra, illetőleg a szellemi alkat közötti eltéréseket feltárva. Míg Berend T. Iván dolgozata Közép- és Kelet-Európa kulturális identitásának történelmi előzményeit vizsgálja.

Az *Újhold* nagy befogadóképességű művészi-szellemi szemléletét igazolja a résztvevők névsora is; szerkesztői a magyar irodalom egészében gondolkodnak. A nyugat-európai, a szlovákiai, a romániai és a jugoszláviai magyar irodalom alkotóinak tevékenységére is odafigyel.

A szerkesztők a megújulás feltételének, a folytonosság helyreállításának, a hagyománykeresésnek a támogatói. „Egy induló hajó mindig a kikötőből indul – mondja Lengyel Balázs –, és tart valamiféle, valahová.” Tehát a T. S. Eliot-i esztétikai alapelveket vallják magukénak: „A tradíció, mindjárt legelső helyen, történelmi érzéket jelent; (...) és a történelmi érzék távolról sem áll abban, hogy a múltban csupán a múltat izleljük, hanem éppen aktualitását is; a „történelmi érzék” teljes értelme az, hogy a költő nemcsak saját nemzedékének legközvetlenebb vérrokona, hanem érzi és tudja, hogy az egész európai irodalom (Homérosztól kezdve) és ezen belül saját hazájának minden irodalmi alkotása: egyidejű az ő alkotásával – múlt és jelen ugyanabba az egységes rendszerbe tartozik. Ez a bizonyos „történelmi érzés”, vagyis hogy egyformán reagálunk időtlenre és időszerűre és e kettőnek ötvözetére: ez teszi az írókat »tradicionálisá«. Ugyanakkor ez a „történelmi érzés” teszi az írók képessé arra, hogy világosan lássa helyét az időben – éppen korszerűsége lesz ezáltal tudatosabb” (T. S. Eliot: *Hagyomány és egyéniség*. In: *Káosz a rendben*).

E szemlélettel összhangban elmélyülten értelmezik azon alkotók opusát vagy egyes mozzanatait, melyhez a modern magyar irodalom szervesen kapcsolódik stílus, temati-

ka, mentalitás vagy más vonatkozásában. A múltba visszatekintve Esterházy Móriczról ír esszéremeket (86/2). Somlyó György a költő Karinthy Frigyes (89/1), Szabó Magda Jókai (87/1) modernségét boncolgatja. Albert Gábor Szemere Bertalant (86/2), Vargyas Lajos Görgeyt (86/2), a magyar történelem végzetesen félreértett és félremagyarázott alakját igyekszik az őt megillető helyre tenni.

S ilyen módon a kötet *Dokumentumok*, illetőleg *Hagyaték* rovata is szervesen kapcsolódik a kortárs magyar irodalmi s szellemi élet panorámájához. Ezen oldalakon a „régí” *Újhold* alkotóinak hagyatékát adják közre a széles olvasóközönség számára. Olyan megbecsülést érdemlő fénymásolatot ismerhettünk meg, mint Pilinszky *Apokrifjének* kézírata (86/1). Ugyanezen számban Vargyas Lajos Kodály kiadatlan kézírataiból közöl bő válogatást. Noha nem e rovat hasábjain került közlésre Lengyel József *Szembesítés* című kéziratban maradt utolsó regényének részlete, mégis itt érintem, hiszen Major Ottónak a kiadástörténetről írott jegyzeteiből a jóvátétel felhangjait halljuk ki. Ám nem feledkezhetünk meg a forradalomról s szovjet büntetőtáborokról szóló elbeszélőművészet esztétikai értékeiről sem. A legújabb kötet pedig az „alvilágjáró” leveleit hozza, amelyek a szibériai lágerben és a kényszerlakhelyen íródtak meg, Sándor Iván tanulmányával és az író lányának, Lengyel Tatjánának a bevezetésével. De elgondolkodtató a kiadatlan Babits-szövegek aktualitása is (86/2, 87/1).

A természet- és humántudományok, azaz a szellem valamikori egységére, illetőleg sokirányú összefüggéseire figyelmeztet Poszler *Lilliput és Brodbringnag – Gulliver a Kozmoszban* címen a modern fizika világgképéről írott „szakszerűtlen jegyzeteiben” (87/1). Schiller Róbert *A béna nyelv* című dolgozatában a természettudósok költői világot elemelve a nyelv tökéletlen voltát fejtegeti (88/1). Juhász Nagy Pál, a neves biológus természet és ember, természet és tudomány, tudományosság és „laicitás” viszonyát mérlegeli a tudományos világgkép változatainak pozíciójából.

„Az etikus jelző, miután az »ideológiai« jócskán megkopott és óvatosságra intő lett, nagyon is módívá lépett elő, a szó valódi jelentésének tisztázása nélkül” – írja Németh G. Béla. Az idézett kultúrtörténész messzelátó tanulmányában e nehéz, bár naponta és közvetlenül mindenkit érintő bölcséleti ág magyar művelőjének (Révay Józsefnek) etikaelméleti kísérletével, könyvével foglalkozik (88/2). Boros Gábor pedig *A szabadság elemi formái az újkori etikában* című szakdolgozatában Descartes, illetve Spinoza etikai rendszerét analizálja (88/2). Székely János etikumról és mítoszról írt érzékeny, filozofikummal telt esszét (87/1).

A „régí” *Újhold* tehát föltámadt, és folytatja egykori küldetését. Útbaigazít és (új)értelmez. Független nézőpontjából is közös érdekű értékeket gondozó, közös nevezőre hozó, történeti s szellemi folytonosságot védő, fölnevelő, és a szellemi életet igényesen formáló. Ehhez széles alapok, tárt kapuk kellenek. Inkább befogadó, semmint kirekesztő gesztus. Része az írástudók etikájának. Ezért megléte és jelenléte irodalomtörténeti jelentőségű.